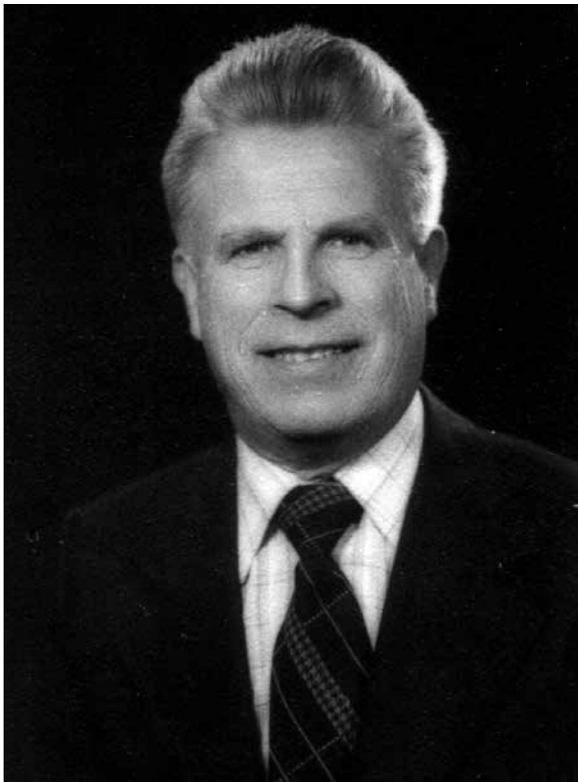

Peter Polajnar, osemdesetletnik

Primož Pegam

Tudi tokratno srečanje s Petrom nekaj dni po njegovem osebnem praznovanju na njegovem domu mi bo ostalo v trajnem spominu. Njegove misli in odličen spomin skozi pogovor niso dajale vedeti, da je Peter praznoval osemdeseti rojstni dan. Določeni dogodki tudi šestdeset let nazaj v preteklost so bili opisani z vsem podrobnostmi, naravnost briljantno.

Foto: arhiv
Petra Polajnarja

Peter se je rodil 20. 2. 1928 kot šesti otrok v delavski družini očetu Francu in mami Frančiški. V družini je bilo sedem otrok, in sicer najstarejši Franc, Janko, Milka, Jože, Francka in Tone, ki je umrl star tri mesece. Živeli so na Češnjici.

Oče je bil razgledan, kot Maistrov borec zaveden Slovenec in socialno usmerjen človek. Po političnem prepričanju je bil krščanski socialist. Predsedoval je Združenju gozdnih in lesnih delavcev za Selško dolino. Združenje je delovalo v organizaciji krščanskih socialistov, kot Jugoslovanska strokovna zveza. Zveza je poskušala določiti vrednost delu gozdnih in lesnih delavcev in je delovala v prid delavcev.

Bil je tudi predsednik Gospodarske zadruga na Češnjici. V obdobju, ko je oče vodil zadrugo, je zadruga zgradila mlatilnico in nabavljala razne stroje kot pripomočke pri kmečkem delu. Zadruga je imela tudi trgovino z živili.

V obdobju med dvema vojnama so bili v svetu

težki gospodarski časi, v Selški dolini pa še posebej. V dolini je bila organizirana gospodarska dejavnost sodarstvo, uspešno sta delovala dva usnjarska obrata in veliko žag.

Lahko rečemo, da je Peter že v otroških letih okusil težavnost takratnega časa, posebej pa po tem, ko je prezgodaj, pri 44 letih umrl oče Franc. Mama je ostala sama s šestimi otroki. Z veliko pridnostjo, požrtvovalnostjo in zavzetostjo je sama vse otroke spravila do poklica.

V oktobru 1942, po končani osnovni šoli, ki jo je obiskoval v Selcih, se je Peter kot vajenec pričel učiti za ključavničarja v delavnici Nika Žumra. Ta njegov uk za ključavničarja pri Niku Žumru je na njem pustil izreden življenjski pečat.

V januarju 1943 je bila proizvodnja v Žumrovi delavnici ustavljena. Od takrat so izvajali usluge samo za prebivalstvo. Od sredine leta 1944 se je v Žumrovi delavnici izdelovalo pretežno za potrebe partizanskih enot: določene sklope za tiskarne in

Ustanovni člani od leve: Prva vrsta: Jože Osenčič, Jože Mohorič, Jože Kristan, Matevž Šmid, Janko Šmid, Milan Veber. Zadnja vrsta: Franc Pfajfar, Anton Dolenc, Peter Polajnar, Anton Jelenc, Niko Žumer, Jože Torkar, Niko Bertoneclj. Foto: arhiv Petra Polajnarja

turbine za elektrarne v raznih grapah. Z mobilizacijo Janka Šmida st. je Peter ostal v delavnici sam. Imel je partizansko prepustnico, da je dokončal predzadnjo turbino. Zadnje turbine pa žal ni dokončal, ker je bil decembra 1944 kot 16-letni fantič mobiliziran v partizane. V partizanske enote so bili takrat že vključeni bratje Franc, Janko in Jože, ki pa je leta 1943 že padel. Sestra Milka je bila na prisilnem delu v Ravensbrucku.

Bil je borec v škofjeloškem odredu, kasneje je bil vključen v brigado, s katero je sodeloval tudi v zadnjih bojih za osvoboditev Gorice in Trsta. Na partizansko obdobje je ponosen, njegov pogled na to

obdobje zgodovine pa je za udeleženca osvobodilne vojne zelo objektivno.

Kot mladoleten je bil oktobra 1945 iz vojaške službe odpuščen, že 11. oktobra 1945 pa je Peter takoj za Jankom Šmidom st. zopet nastopil delo v Žumrovi delavnici.

Ko se je 27. aprila 1946 na pobudo Nika Žumra ustanovila zadruga z imenom Niko, proizvodna zadruga kovinarjev, z. o. j., je bil med ustanovnimi člani. Bil prvi delavec kovinar, ki je v prostem času še pred odprtjem delavnice čistil in urejal zapuščene stroje ter s tem vložil prvo prostovoljno delo za novoustanovljeno zadrugo.

Johanov hlev pred obnovitvijo.
Foto: arhiv
Petra Polajnarja

Obnovljeni prostori v Johanovem hlevu.
Foto: arhiv
Petra Polajnarja

Galvanika:
Tončka Kosem,
Zdravko Goja,
med vrati
Paul Sieben.
Foto: arhiv
Petra Polajnarja

Pomočniški izpit je Peter opravil šele oktobra 1946, ker je bila šele takrat imenovana izpitna komisija.

Kljub udeležbi v boju proti okupatorju je bil 24. oktobra 1948 po dopolnitvi polnoletnosti vpoklican na služenje vojaškega roka, in sicer v šolo tankistov v Niš.

Skupaj je takrat v Niš odšlo deset rekrutov Slovencev, ki so postali pravi prijatelji. Še danes, po 60 letih, se vsako leto srečajo. Letos so se srečali v Celju. Na srečanje so prišli le še štirje. Letošnje geslo srečanja je bilo: "Nekdaj krepki fantje mladi bili smo tankisti, danes starci sivolasi smo postali isti".

Po odsluženju vojaških obveznosti se je aprila 1950 vrnil na delo nazaj v zadrugo.

Zanimivo je, da je Peter v mladih letih igral na harmoniko in na njegove takte so plesali češenski mladci in dekleta. Najprej je igral sicer na orglice, potem pa mu je brat priskrbel klavirsko harmoniko. Brez harmonike ni šel nikamor. Mnogo je tudi pel in služil ljudskemu odru.

Peter je s svojim vestnim in natančnim delom postal odličen orodjar in zaveden združnik. Tudi zaradi njegovih odličnih orodjarskih sposobnosti se je orodjarska stroka hitreje razvijala.

Montaža – od
leve proti desni:
Mohorič Joža,
Tončka Lotrič,
por. Pegam,
Tončka Kristan,
por. Bertonselj,
Francka Tavčar,
por. Bogataj,
Ivanka Košir,
por. Pfajfar,
Matevž Šmid,
Lojze Čemažar,
Anton Dolenc.
Foto: arhiv
Petra Polajnarja

T O V A R N A
KOVINSKIH IZDELKOV
PRECIZNA MEHANIKA

NIKO

GLAVNI IZDELKI:
PISARNIŠKE POTREBŠČINE
RISARSKÉ POTREBŠČINE
LABORATORIJSKI PRIBOR

PRODUKT. ZADRUGA KOVINARJEV ZO.J.

ŽELEZNIKI
SLOVENIJA

KARTONAŽNI PRIBOR

Mehanizem za registratorje
Mehanika za registratorje
Izdelan iz hladno valjanih trakov jeklene žice
žilica in ploščice vzmeti, siklan

Brzovoz za mape
Mehanika za brzoveze
Hladno valjani trak, ploščice s trakov

KARTONAŽNI PRIBOR

Prospekt zadruga Niko, z. o. j. Arhiv Petra Polajnarja

Zadruga Niko, z. o. j., je bila na izredni skupščini 26. junija 1954 likvidirana – nacionalizirana. Formirati se je morala kot podjetje Niko, tovarna kovinskih in elektromehanskih izdelkov, Železniki z vsemi organi, ki so jih takrat imela podjetja. Prvi predsednik delavskega sveta Janko Šmid st. je nekaj mesecev po izvolitvi odstopil z mesta predsednika delavskega sveta in na njegovo mesto je bil izvoljen Peter Polajnar.

Nacionalizirani proizvodni in pisarniški prostori v Johanovem hlevu na Racovniku so z razvojem podjetja postajali ovira nadaljnjemu razvoju podjetja. Pričele so se aktivnosti za izgradnjo novih proizvodnih in pisarniških prostorov v Otokih. Peter je pri vseh aktivnostih za izgradnjo novih prostorov kot predsednik DS sodeloval in pomagal direktorju Niku Žumru pri premagovanju problemov. Kot strokovnjak in vodja orodjarne je zagotavljal podjetju usvajanje novih proizvodnih programov.

1. maja 1959 so bili po velikih naporih dani v uporabo novi poslovni in proizvodni prostori v Otokih. To je bila za podjetje velika pridobitev, ki je zagotavljala nadaljnji razvoj kovinske in elektro-industrije v Železnikih. Prostore v Otokih so imenovali obrat I, prostore na Racovniku pa obrat II.

V podjetju Niko, tovarna kovinskih in elektromehanskih izdelkov, Železniki je vse večji delež pridobivala proizvodnja malih elektromotorjev. Za

tovrstno proizvodnjo pa je primanjkovalo tako strojev kot znanja. Tako je bila leta 1961 zaradi težav v poslovanju uvedena prisilna uprava, ki je podjetje Niko, tovarno kovinskih in elektromehanskih izdelkov, Železniki vključila v sistem Iskra Kranj. Prav proizvodnja elektromotorjev je sodila na področje, ki ga je kot nosilka razvoja elektroindustrije Slovenije obvladovala Iskra Kranj.

Podjetje Niko, tovarna kovinskih in elektromehanskih izdelkov, Železniki se je tako s 1. julijem 1962 preimenovalo v Iskra, tovarno elektromotorjev, Železniki in je od tega datuma poslovalo v okviru sistema Iskra Kranj.

Iskra v svojem razvojnem konceptu ni imela proizvodnje in prodaje pisarniškega programa. Rešitev, da je program pisarniškega programa ostal v Železnikih, je bila ustanovitev novega podjetja. To je bilo ustanovljeno 27. junija 1963 z nepremičnim premoženjem, ki je pripadal obratu II – prostori na Racovniku, z imenom Niko.

Vrednost dodeljenih osnovnih sredstev je bila 72 mio dinarjev, od tega samo elektrarne 56 mio dinarjev, le 16 mio pa ostale proizvodne opreme, ki je bila v veliki meri že amortizirana. Obratna sredstva je Iskra – tovarna elektromotorjev Železniki odprodala na kratkoročni kredit, ki je moral biti odplačan v pol leta.

Proizvodi zadruga
Niko, z. o. j.
Foto: arhiv
Petra Polajnarja

Vsi so pričakovali in tudi predvideno je bilo, da podjetje Niko v novi rasti ne bo uspelo. Zagon novoustanovljenega podjetja je bila zahtevna in težka naloga, saj je delitev finančno in kapitalsko slabo stoječega podjetja Iskra Železniki oteževala razvoj novemu podjetju Niko.

Zasluge za to, da je ostal program v Železnikih in da je podjetje uspelo v poslovnem smislu, ima ravno Peter. Postal je prvi direktor podjetja Niko, ki še danes – po štirih desetletjih – zagotavlja preko tristo delovnih mest.

Odločili so se za usmeritev v proizvod mehanika. Zanj je bilo treba pridobiti kupce na tujih trgih. Zato so v dveh mesecih razvili nov izdelek mehanika, ki je po kvaliteti ustrezal svetovnim merilom.

Izdelek za slovenske izvoznike ni bil zanimiv. Za prvega izvoznika so pridobili podjetje v Sarajevu, ki mu je uspel plasma na angleškem tržišču. Začetek izvoza je bil krut in ni prinašal ekonomskih koristi. Prodajati so bili prisiljeni pod lastno ceno. Z rastjo zaupanja kupcev pa se je tudi ekonomski učinek izboljšal.

Peter je s svojimi strokovnimi in organizacijskimi sposobnostmi v naslednjih letih Niko dvignil v podjetje, ki je ustvarjalo dobiček, povečevalo izvoz v države Libanon, Argentina, Italija, Iran, Španija, Vzhodna Nemčija in povečalo tržni delež v Evropi

ter zagotavljalo ustrezno socialno varnost zaposlenim.

Peter se je zavedal tudi, da brez ustreznega znanja ni možno voditi podjetja, zato se je tudi sam dodatno izobraževal ob delu.

S hitrim in ekonomsko uspešnim razvojem podjetja Niko pa je bilo treba pridobiti nove proizvodne prostore, saj prostori na Racovniku nikoli niso omogočali sodobnega tehnološkega procesa. Peter se je ponovno pričel bojevati za pridobitev novih proizvodnih prostorov, saj se je zavedal, da nadaljnji razvoj podjetja pisarniškega programa ne bo več mogoč, če jih ne bo. Zanimivo je, da je podjetje Niko za skoraj celotno investicijo imelo lastna sredstva, a to ni bilo dovolj, ker ni bilo podpore odločujočih organov, da bi se investicija realizirala.

Po skoraj desetih letih nečloveškega truda z občinskimi in bančnimi mlini mu je leta 1977 uspelo zgraditi nove prostore v Otokih – današnji Niko, d. d. V novih prostorih je bila postavljena tudi nova, prva galvanska avtomatska linija pa tudi novi, modernejši stroji. Njegova vztrajnost pri investiciji je odprla podjetju povsem nove perspektive.

Z odprtjem novih prostorov in pridobitvijo modernejših tehnologij se je torej pod Petrovim vodstvom začel nov razvoj podjetja Niko, ki pa je bil leta 1987 nasilno prekinjen. Peter je bil na neposloven,

Otvoritev novih prostorov v Otokih 1977.
Foto: arhiv Petra Polajnarja

primitiven in skrajno žaljiv način kot dolgoletni direktor in najzaslužnejši za razvoj podjetja Niko odstranjen z direktorskega mesta in tako tudi iz podjetja Niko.

Podjetje Niko je bilo ob njegovem odhodu iz podjetja povsem brez dolga, investicija je bila odplačana, tehnologija dobra, prodajni trg pa solidno strukturiran.

Kaj mu pomeni podjetje Niko, sem spoznal v letu 1993, ko so se pričele priprave za postavitvev denacionalizacijskega zahtevka vseh zaposlenih v nekdanji zadrugi Niko od ustanovitve 1946 do nacionalizacije premoženja leta 1954. Za ta namen je bila ponovno ustanovljena nova zadruga. Celotno dokumentacijo za pripravo programa in ustanovitvev zadruga je zagotovil Peter.

Ponovno smo ga člani novoustanovljene zadruga imenovali za predsednika zadruga Niko, z. o. o. Bil je moralna avtoriteta zadruga in njemu so vsi zadrugažniki polno zaupali.

Namesto da bi takratni direktorji družb pristopili k viziji in poslanstvu zadruga, se je bilo treba preko sodišč dokopati do nacionaliziranega premoženja. Kakšna škoda je takrat nastala z nasprotovanjem lastniški viziji zadruga, je danes že možno določiti jasneje, ne pa še povsem.

Zadruga je pridobila določene lastniške deleže v podjetjih Niko, d. d., Domel, d. d., in Tehnica, d. d. Največji, 7-odstotni delež je pripadel zadrugi Niko, z. o. o., v Domelu, d. d.

Pokončno držo Petra pa sem še natančneje spoznal v letih 1996 in 1997, ko se je pričel nekakšen "prevzem" Domela, d. d., s strani družbe Ametek. Zadruga Niko, z. o. o., je bila pomemben solastnik. Peter je trdno stal na stališču, da Domela, d. d., takrat še enega najboljših slovenskih podjetij, ne smemo prodati.

Njegova dvignjena roka na zboru zadrugažnikov je bila tista, ki je preprečila prodajo Domela, d. d., družbi Ametek. Če bi svoj delež zadruga prodala, bi bil prodan tudi Domel, d. d.

"Prevzemanje" Domela, d. d., je pomenilo začetek stagnacije podjetja, ki je bil tako v tehnološkem kot

trženjskem smislu pred pričetkom te aktivnosti slovenski biser.

Namesto da bi vodstva podjetij sodelovala z novoustanovljeno zadruga in bi realizirali skupen lastniški koncept za vsa podjetja, je zadruga postajala moteči člen. Zadrugažniki so se tako odločili, da se zadruga likvidira.

Likvidacija zadruga je Petra prizadela, saj je upal, da bo preko zadruga "domač človek" še vedno upravljal z lastnino v "naših" podjetjih.

Pomembno je Petrovo delovanje v Muzejskem društvu Železniki. Tudi v Muzejskem društvu je bil ustanovni člen in gonilna sila razvoja društvu. V osemdesetih in devetdesetih letih je bil večkrat predsednik MD Železniki. V obdobju njegovega predsedovanja se je MD Železniki močno okrepilo. Sodeloval je pri predlogih za postavitve spominskih obeležij pomembnim meščanom in njihovi realizaciji.

Pomembno delo pa je Peter opravil v zadnjem desetletju pri postavitvi zbirke NOB v Selški dolini v Muzeju Železniki ter z izdajo videokasete Selška dolina – trnjeva pot k svobodi. V obeh projektih je na novo ovrednotil vse do sedaj znane zbrane vire o času druge svetovne vojne v Selški dolini in jih primerjal s svojim odličnim spominom. Opravil je veliko intervjujev s še živečimi udeleženci druge svetovne vojne.

Peter se že dalj časa trudi, da bi usposobili in razstavili prve ohranjene stroje, iz katerih obratovanja so se razvila današnja podjetja. Da bi jih postavili na mesto, ki jim pripada, je njegova velika želja.

Peter je tudi člen Uredniškega odbora Zbornika Selške doline Železne niti. Bil je navdušen nad idejo, da tudi Železniki dobijo svoj zbornik. Za vsako številko je pripravil najmanj en prispevek ali pa je organiziral, da so pisci pripravili prispevke z zanimivo tematiko.

V prvi in drugi številki je pripravil prispevek Napad na utrjeni nemški postojanki v Selcih in Železniki. Ta njegov prispevek ima posebno zgodovinsko vrednost, saj zelo objektivno opisuje takratne dogodke v Železniki.

V drugi številki je pripravil tudi prispevek o svojem vzorniku Niku Žumru, s katerim sta odlično sodelovala skoraj 50 let, in to na vseh področjih.

V tretji številki nam Peter opisuje, kako se je razvijalo kovinarstvo po drugi svetovni vojni v Železnikih, v četrti številki pa je organiziral, da so še živeči Dražgošani opisali svoje trpljenje po tem, ko je v vas Dražgoše vstopil okupator, postrelil nedolžne vaščane in barbarsko uničil celotno vas.

Prispevek Petra, edinega še živečega ustanovnega člana zadruga Niko, z. o. o., k razvoju Železnikov je pomemben tako na gospodarskem področju kot tudi na kulturno-muzejskem.

Lahko trdimo, da brez njegovih smelih potez v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja podjetja Niko, d. d., ne bi bilo. Peter je eden tistih direktorjev, ki so postavili podjetje za družbo, dolino in mesto, od tega pa razen osebnega zadovoljstva ni imel nič. Nikakršnega materialnega nadomestila pa tudi ne priznanja.

Ti t. i. "družbeni direktorji", ki so postavili uspešna podjetja, niso delali za povečanje lastnega premoženja, ampak so gospodarili v korist družbe in zaposlenih, za kar z današnjega zornega kota zaslužijo še posebno priznanje.

Ob navedenih dejstvih o uspehih, zaslugah in delovanju na gospodarskem in muzejskem področju za Petra velja, da je družinski človek. Po prezgodnji izgubi žene Mire ga sedaj hči Eda in sin Peter razveseljujeta z vnuki: Anžetom, Anjo, Vilijem in Saro. Z najmlajšima dvema Peter preživi veliko skupnih ur. Družina mu pomeni največ.

Viri:

Selska dolina v preteklosti in sedanjosti. France Planina (ur.). Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973.

Predlog za imenovanje Petra Polajnarja za častnega občana. Muzejsko društvo Železniki.

Iskra v Železnikih. Železniki: ISKRA TOZD, Tovarna elektromotorjev in gospodinjskih aparatov, Železniki (ob 35-letnici obstoja kovinarstva v Železnikih), 1981.

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Bolcen v valjarni na Jesenovcu. Valjarna je bila postavljena leta 1860, delovala pa je v sklopu podjetja Spodnja fužina. V njej je obratovala peč, veliko kladivo – norec, pa tudi prvi in edini stroj za valjano železo.

Bolcen – Volcen, kot se je imenoval stroj, je valjal šibke, iz katerih so se izdelovali žebli.

Na fotografiji je viden celoten stroj z velikim kolesom za prenos. Vidna so vhodna vrata in del lesenega ostrešja.

Vsa oprema valjarne je bila po drugi svetovni vojni odpeljana na Jesenice in raztopljena v martinovkah, tako je verjetno končal tudi bolcen.